

Vše se odehrálo během několika vteřin, najednou od fontány běžel směrem k Domu potravin hořící člověk. Lidé strnuli. Pak se po několika desítkách metrů ta hořící postava zhroutila na zem. Byl cítit pach benzínu a seškvařené kůže, když odněkud přiběhl muž, strhl ze sebe těžký kožich a plameny jím udusil. Byl jím dozorce Dopravního podniku Jaroslav Špirk, který měl toho dne službu právě u Domu potravin. Po něm také další vyděšení lidé shazovali svršky, aby pomohli zakrýt bezvládně ležící tělo.

Janovy smysly otupila šílená bolest, prostupující celým jeho tělem, a ani nevnímal křik a paniku kolem sebe. Někdo zavolal telefonem záchranku a on jen stačil popálenými ústy tiše vyslovit pár vět o tom, aby si lidé přečetli dopis, který nechal u fontány před Národním muzeem v aktovce.

Pak už všechno viděl jako v mlze a chvílemi ztrácel vědomí. Jen houkající sanitka mu dávala vědět, že ho někam vezou, a každé její cuknutí bolestně cítil. V sanitce s ním byl i Jaroslav Špirk, muž, který mu jako první přispěchal na pomoc, ale Jan to vůbec neregistroval, protože nic kolem sebe nevnímal, jen těžce a přerývaně dýchal.

Od počátku nehodlal připustit, aby v jeho činu byl spatřován akt zoufalství, což u sebevrahů zpravidla bývá. Šlo totiž výhradně o politicky motivovaný protest proti sovětské okupaci a vzmáhající se politice rezignace na ideje a ideály pražského jara a on chtěl, aby to lidé v těchto souvislostech pochopili.

Ale ani to není zcela přesné, neboť jeho motiv byl mnohem hlubší. Jak vyplývalo z jeho dopisu, který zanechal na místě činu a jenž zároveň rozeslal poštou, chtěl svým sebeobětováním vzbudit v národu novou vlnu odporu proti plížícím se totalitním pořádkům, a proto kladl ve svém listě takový důraz na zrušení nově nastolené cenzury. Svoboda projevu pro něj byla jedním

z nejdůležitějších atributů politické liberalizace a významný výtěžek demokratizačního procesu. Opětné nastolení komunistické cenzury proto bylo pro Jana umíráčkem svobody, byla to cesta ke zglajchšaltování veřejného mínění a k potlačení samostatného, kritického myšlení.

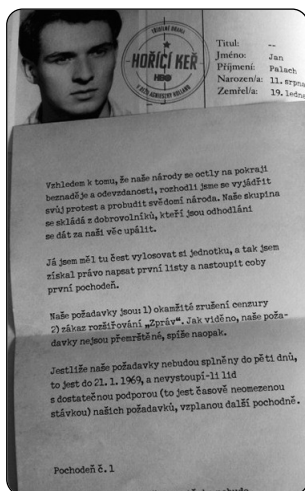
Jeho sebeobětování tak bylo výzvou k československé veřejnosti nenechat se zatáhnout do osidel hrozící normalizace, diktované Moskvou. Ale nebyl v tom žádný antisovětismus. Jan měl v Sovětském svazu přátele z brigád, které tam absolvoval, a nikdy se nesnížil k odsuzování ruského národa či k projevům nenávisti vůči němu.

Jeho protest byl zaměřen proti sovětské okupaci jako výsledku pokrytectví a zlovolnosti hrstky vládnoucích kremelských politiků a s nimi spjaté generality. Nesmířil se ani s okupační propagandou, jejíž obsah ve vydávaném listu *Zprávy* hrubě zkresloval politickou situaci v Československu a referoval o ní jako o pravicovém, kontrarevolučním, antisocialistickém spiknutí. Proto vedle požadavku zrušit cenzuru zároveň požadoval i zastavení vydávání a šíření tohoto okupačního plátku.

Jeho výzva k veřejnosti byla jasná. Pokud lidé nevystoupí s dostatečnou podporou jeho dvou požadavků (například formou časově neomezené stávkou) a vedení strany a státu je do 21. ledna nesplní, vzplanou další lidské pochodně.

Jan ve svém dopise totiž tvrdil, že jsou připraveni další dobrovolníci, ochotní jeho čin zopakovat. Toto jeho vyjádření bylo hrozbou těm československým politikům, kteří Sovětům krok za krokem ustupovali. Hrozbu, která je měla přimět k tomu, aby jeho čin i dopis byly brány vážně.

I z toho je patrné, že měl vše předem dobře promyšlené a jeho sebeupálení nebylo aktem nějakého náhlého psychického zkratu. Touto svou akcí celému národu oznamoval, že nesvoboda je

*Text posledního dopisu
Jana Palacha.*

horší než smrt, nebo přesněji řečeno to, že svoboda není samozřejmostí a musí se chránit a bránit i za cenu nejvyšší oběti – tedy vlastního života.

Právě v tom spočíval mravní smysl i profil jeho sebeupálení, že totiž za svobodu nebo proti jejímu ohrožení stojí za to všemi prostředky bojovat.

Ale jeho slova „Nejsem sebevrah!“, která se v nemocnici těžce prodrala z jeho popálených úst, byla více než výmluvná.

Snažil se vysvětlit, že se nechtěl zabít, ale šlo mu to skrze nateklé rty s nesmírnými obtížemi. Vložil na sebe přetěžký úkol zahrnující děsivou demonstraci, kterou chtěl vyburcovat svědomí národa k novému boji za lepší budoucnost, ve kterou ještě před půl rokem lidé tolik věřili.

Jenomže k čemu je taková víra, když do země vtáhnou cizí vojska, aby zničila v lidech naději a proměnila ji v beznaděj? Má potom vůbec ještě něco smyslu?

Jan věděl, že má, že víra je velká věc, že i přes perzekuce a násilí ji nelze jen tak z mysli lidí vymazat. Víra a naděje byly tím, co mělo zůstat trvalé, ať už se bude dít cokoliv.

Dobře znal české dějiny, kde právě víra často sehrávala primární historickou roli. Jan Hus pro víru ve své reformní učení obětoval život, Komenskému pomáhala víra

v porážku Habsburků ve třicetileté válce (1618–1648) překonávat všechny životní nástrahy a ústrky.

Víra je nadčasová stejně jako pravda a naděje. Jsou to pojmy mravní a Jan se s nimi vždy ztotožňoval, možná mnohem více spirituálně než racionálně. Ale nešlo jen o pojmy, ale hlavně o jejich smysl.

Jenomže tváří v tvář drsné realitě, jakou byla sovětská okupace a politika opouštění idejí pražského jara, tento obsah člověku uniká, stává se najednou sporným, a dokonce zdánlivě bezcenným. Přijmout něco takového však většinou znamená cestu do pekel – přízřubivostí, bezzásadovostí, pokrytectvím a kapitulantstvím, které Jan v posrpnové politice československého vedení strany a státu začal stále intenzivněji pociťovat.

Také on měl svou víru v lepší svět a nepochybně věřil i tomu, že jeho sebeobětování bude mít smysl jak v mravní rovině, tak i v rovině politické. Doufal, že lid jeho čin pochopí a že v národě opět vzbudí odvahu k činům vedoucím k záchraně a obnovení demokratizace.

Likvidace cenzury měla být prvním důležitým krokem k nápravě věcí, zrušení vydávání a distribuce okupačních *Zpráv* pak mělo zamezit sovětskému vměšování do vnitřních záležitostí země.

Jan byl přesvědčen o tom, že se to podaří a že lid ani československá politická reprezentace nepřipustí, aby někdo další jeho čin zopakoval. Když svůj dopis místo svého jména podepisoval jako „*Pochodeň číslo 1*“, dával tím najevo, že pokud jeho požadavkům nebude vyhověno, budou následovat další „lidské pochodně“.

Nutno však dodat, že žádná konspirativní skupina dobrovolníků, která měla Janův čin následovat a o které se ve svém posledním dopise zmiňoval, nebyla nikdy zjištěna a z jeho strany

se zřejmě jednalo jen o taktický manévr, který jeho oběti dal patřičný důraz. Na druhé straně však nikdo nemohl vyloučit, že by se něco takového nemohlo opakovat, a jak se později ukázalo, nebyly to neopodstatněné obavy...

7

Mezi životem a smrtí

Lékaři, kteří se Jana Palacha v nemocnici ujali, dělali vše pro to, aby jeho život zachránili. Ale nejvyšším stupněm popálení byl zasažen na 85 % těla, což bylo velmi zlé, protože už při postižení 50 % se tak strašně zraněný člověk ocitá v bezprostředním ohrožení života.

Na klinice v Legerově ulici mu okamžitě nasadili protišokovou terapii, ataraktika na utišení bolestí a provedli další léčebné kroky, které tehdejší lékařská věda měla v Československu k dispozici. Musel být v přísné izolaci ve sterilním prostředí, protože jakákoli infekce by znamenala další komplikace. Nesměli k němu ani vyšetřovatelé, ani novináři. Jeho stav lékaři označili za kritický, s mizivou nadějí na přežití.

Popáleninový šok a kruté bolesti se sice podařilo zmírnit, ale Janovo tělo bylo jednou velikou otevřenou ránou. Kůže je nejdůležitějším orgánem pro metabolické procesy a ty byly vážně

narušeny. Ošetřující personál stál v úžasu a obdivu nad tím, že jejich pacient nenaříká, ačkoli musí mít velké bolesti, a snáší je s neskonale trpělivostí.

Co se děje v mysli člověka tak strašlivě popáleného? Každý pohyb těla bolí, i když ataraktika bolest znecitlivují. A pak tu byla sterilní izolace na pokoji, kam mohli jen lékaři a zdravotnický personál, což v Janovi znásobovalo pocit samoty.

Dne 17. ledna odpoledne za ním přišla do nemocnice maminka a bratr Jiří. Ten se už večer 16. ledna dozvěděl, že je Jan vážně popálený a na které klinice je v Praze hospitalizován. Bydlel v Kamenickém Šenově, a odsud už toho dne žádný vlak ani autobus do Prahy nejel. A tak si s manželkou Ilonou najali taxi.

Do Prahy dorazili až k ránu, ale v nemocnici Jiřího k bratrovi nepustili. Pouze mu sdělili, že jeho stav je vážný, a požádali ho, aby přišel později. Nakonec se rozhodl jet prvním ranním vlakem do Všetat, aby co nejsetrněji sdělil mamince, co se stalo. Věděl, že to bude těžké, vždyť na Janovi doslova visela.

Jenomže paní Libuše Palachová už to věděla, a navíc nebyla doma. Vydala se totiž ráno do Prahy na nákupy a cestou u jednoho cestujícího ve vlaku uviděla noviny s Janovou fotografií. Když zjistila, o co jde, zhroutila se a v Čakovicích musela vlak s pomocí známých opustit. Do Prahy dojela mnohem později, když překonala prvotní duševní otřes. Byla rozhodnutá okamžitě jet za synem do nemocnice.

Když tam dorazila, na chodbě potkala Jiřího, který se mezitím ze Všetat vrátil. Její snacha Ilona plakala a také Jiří měl v očích slzy. Mlčky se všichni objali a čekali, zda je lékaři alespoň na chvíli pustí k Janovi do pokoje. Ti učinili výjimku

Jan Palach – foto z vysokoškolského indexu.

a na kratičkou chvíli Jiřího i s maminkou nechali u pacienta samotné. Musel to být pro všechny jeden z nejtíživějších okamžiků jejich životů.

Jan se snažil něco říkat, ale slova plynula z jeho oteklých úst dost nesrozumitelně. Jeho „mami“ však paní Palachová slyšela zřetelně a zapamatovala si i větu, kterou pronesl: „K životu potřebujeme prostor.“

Jiří byl spíše vyděšený a nebyl schopen slova. Později na tu chvíli vzpomínal jako na zlý sen, který se odehrával skrze jeho usazené oči jako v mlze. Slova, která se jeho bratr snažil pronést, příliš nevnímal. Viděl jen jeho gázou ovázané tělo a cítil pach všudypřítomné dezinfekce. Byla to krutá scéna lidské bezmocnosti, nezbyvalo než věřit, že Jan přežije, i když podle lékařů byly šance malé.

Když Jiří s maminkou odcházeli, Jan už mlčel. Mluvení ho namáhalo, a co se mu v tu chvíli táhlo hlavou, nevíme. Snad cítil výčitky nad tím, jak mamince a bratrovi ublížil, ale i to je pouhý dohad. Když odešli, tak usnul. Spal sice neklidně, ale přece jen si trochu odpočinul.

Na veřejnost už mezitím pronikly první zprávy o tom, že jeho sebeupálení bylo protestem proti sovětské okupaci i proti bezzásadové domácí politice, která směřovala k popření všeho, oč se během pražského jara v Československu usilovalo.

Toho dne (17. ledna) se však v nemocnici odehrálo ještě něco jiného. Jan byl totiž téměř celý den při vědomí a měl jasnou mysl. Proto souhlasil i s natočením rozhovoru na magnetofonový pásek, i když věděl, že ho to bude stát nezměrné úsilí. Dialog s ním vedla psychiatrická doktorka Zdenka Kmuničková, která s Janem na klinice v Legerově ulici strávila takřka všechny jeho dny a noci. Poskytovat těžce popáleným pacientům útěchu a psychologickou pomoc byla její práce, věděla, že lidská psy-

Jan Palach v nemocnici, kde ještě tři dny bojoval s blížící se smrtí. Svým těžkým zraněním 19. ledna 1969 podlehl.

chika je v takových případech křehká a že je třeba pacienty v jejich boji s tak těžkými poraněními duševně posilovat.

Tak vznikl unikátní zvukový dokument, který byl v Československu veřejně přehrán až v roce 1990 a v roce 2009 vydán v tištěné podobě jako součást knihy MUDr. Kmuničkové *Poslední dny Jana Palacha*. Je důležitým svědectvím toho, že Jan byl i navzdory svému těžkému zranění stále schopen racionálně reagovat na pokládané otázky a zároveň neustále zdůrazňovat motivaci svého činu. Věděl, že se pustil do zápasu s mocnými silami politiky, a nechtěl tento svůj boj prohrát.

O to, co se venku děje, projevoval neustále velký zájem. Ošetřující personál mu četl noviny, kde se o něm psalo. Jan chtěl znát reakci hromadných sdělovacích prostředků, lidí a politiků. Když zjistil, že veřejnost stojí při něm, byl tím potěšen. Dostával mnoho květinových darů. To všechno mu dodávalo jistotu, že svým činem přece jen něco změní.

Občas se snažil hovořit s ošetřujícím personálem.
Jednou řekl:

„Proti zlu se musí něco dělat. Bojovat všemi prostředky, které jsou možné.“

Věty mu plynuly z popálených úst těžce a omezoval se většinou jen na stručná vyjádření:

„V dějinách přichází okamžik, kdy se musí něco stát...“

Ale už i dýchání pro něj bylo stále obtížnější a začínalo být zjevné, že ho čím dál tím více vysiluje. Lékaři byli skeptičtí a očekávali krizi.

Stále se přerývaným, tichým hlasem ptal, co dělá vláda a jaká opatření k naplnění jeho požadavků přijala. Své ošetřující lékařce řekl, že při plánování svého činu počítal s oběma možnostmi: nejen s tím, že přežije, ale i s možnou smrtí. Všichni kolem něj ho ujišťovali o tom, že má šanci přežít, snažili se ho v jeho zápase posilovat, i když už tušili, že to bude marné.

Četli mu z novin články, kde se o něm psalo, ale Jana zajímalo jediné – co dělá vláda a jak to, že nekoná? Hovořil o tom, že „akci“ je třeba dokončit, bylo znát, že je s nečinností státních činitelů nespokojen.

Na druhé straně ho jistě naplňovalo nadějí, že se národ se-mknul a stojí při něm. Prakticky až do poslední chvíle doufal, že svým činem skutečně něco změní.

Ze soboty na neděli se dostavila krize, kterou lékaři předpokládali. Den předtím, v pátek dopoledne, si Jan postěžoval na to, jaký těžký úděl na sebe vzal, že je sám na celý národ a na jeho další osud. Z novin se však dozvídal, že lid jeho sebeupá-

lení pochopil tak, jak si přál – že se totiž jednalo o předem promyšlený čin. Sám o něm hovořil jako o „akci“, pro něj to byl bojový čin za svobodu národa.

V sobotu 18. ledna se mu už špatně mluvilo, ale později lékaři potvrzovali, že z jeho slov vyrozuměli přání, aby se už konečně něco začalo dít, aby už nikdo další nemusel takovou oběť udělat. Údajně to pověděl i předákovi studentů Luboši Holečkovi a své známé Evě Bednárikové, kteří ho v nemocnici navštívili. Jan si prý nepřál, aby takto umíral někdo další, ale zároveň vyzýval veřejnost, aby pokračovala v boji za lepší zítřky. Tito dva byli mimo ošetřujícího personálu vůbec poslední, kdo s Janem v nemocnici mluvili.

Luboš Holeček se v roce 1976 stal obětí autonehody, kdy byl sražen vozidlem, které řídil příslušník Státní bezpečnosti. Náhoda? Faktem je, že vyšetřování této autonehody šlo poté do ztracena...

V neděli 19. ledna Jan Palach přerývaně dýchal a začal upadat do bezvědomí. Nastalo postupné selhávání vnitřních orgánů a lékaři proti tomu byli i přes veškerou snahu bezmocní. Kolem půl čtvrté odpoledne Jan zemřel. Po dvaasedmdesáti hodinách svůj poslední zápas dobojoval, aniž se dočkal splnění dvou požadavků, které uvedl ve svém posledním dopise. Ti, v jejichž moci bylo je splnit, neudělali nic...